

Alegerile Prezidențiale și Referendumul republican pentru integrare europeană din Republica Moldova

Raport de Monitorizare

Sumar Executiv

În perioada 17-21 octombrie 2024, Funky Citizens a desfășurat o misiune de monitorizare a alegerilor prezidențiale și a referendumului pentru aderarea la Uniunea Europeană din Republica Moldova. Misiunea a fost realizată în cadrul unui efort mai larg de sprijinire a proceselor democratice și de combatere a dezinformării, în colaborare cu parteneri locali precum WatchDog.md și StopFals.md.

Prezentul raport oferă o analiză detaliată a două componente principale:

1. Monitorizarea mediului informațional și a tendințelor de dezinformare
2. Observarea directă a procesului electoral în ziua votului

Metodologie

Perioada și acoperirea geografică

- Perioadă pe teren: 17-21 octombrie 2024
- Acoperire geografică: Chișinău, Bălți, Soroca și Orhei
- Monitorizare online: platforme de social media, site-uri de știri și canale Telegram (1-21 octombrie)

Componente de monitorizare

1. Monitorizarea mediului informațional

- Analiza zilnică a narativelor de dezinformare
- Colaborare cu organizații locale de fact-checking
- Monitorizarea tendințelor în social media
- Identificarea campaniilor coordonate de dezinformare

2. Observarea procesului electoral

- Echipă mobilă de observatori acreditați internațional
- Observarea procedurilor de deschidere, votare și numărare
- Evaluarea administrării tehnice și a experienței alegătorilor
- Documentarea incidentelor și a bunelor practici

Contextul electoral

Scrutinele simultane

Pe 20 octombrie 2024, în Republica Moldova s-au desfășurat două scrutine simultane:

- Primul tur al alegerilor prezidențiale
- Referendumul republican pentru modificarea Constituției în vederea aderării la UE

Organizarea votului

- 1.957 secții de votare pe teritoriul Republicii Moldova
- 306 secții în Chișinău
- 30 secții pentru alegători din regiunea transnistreană
- 231 secții în străinătate, în 37 de țări
- Program de votare: 07:00 - 21:00

Constatări principale

1. Mediul informațional

Tipologii de dezinformare

a) Narativele Anti-UE

- Pierderea suveranității și identității naționale
- Costurile economice ale integrării europene
- Amenințarea la adresa valorilor tradiționale și religioase
- Creșterea prețurilor la energie și impactul asupra costului vieții

În perioada de monitorizare, am observat o intensificare semnificativă a narativelor anti-UE, cu precădere în ultimele zile înaintea votului. Contextul acestor narațiuni a fost puternic influențat de realitățile cotidiene ale cetățenilor moldoveni. Un exemplu elocvent este problema încălzirii și a costurilor pentru energie: în timp ce străbăteam țara, de la Chișinău la Bălți și mai departe spre Soroca și Orhei, am putut observa direct impactul acestei probleme. În multe locații, inclusiv în secțiile de votare, temperatura scăzută era o realitate palpabilă, iar propaganda anti-UE a exploatat abil această vulnerabilitate.

Narativele despre identitate și suveranitate au fost adaptate contextului local, făcând apel la temeri profund înrădăcinate în societatea moldovenească. Mesajele au evoluat de la simple afirmații despre pierderea independenței până la scenarii elaborate despre dispariția statului moldovenesc prin absorbție în structurile europene. Investigația realizată de Ziarul de Gardă a evidențiat existența unor rețele coordonate care promovau aceste mesaje, inclusiv prin intermediul unor activiști plătiți.

b) Manipularea electorală

- Contestarea legitimității referendumului
- Acuzații de fraudare a alegerilor

- Promovarea neîncrederii în procesul electoral
- Încercări de descurajare a participării la vot

Dimensiunea manipulării electorale s-a manifestat printr-o strategie complexă și multistratificată. În săptămânile premergătoare scrutinului, am documentat o creștere exponențială a mesajelor care puneau sub semnul întrebării legitimitatea întregului proces. Un aspect particular a fost focalizarea pe numărul redus de secții de votare din Federația Rusă - doar două, ambele în Moscova - care a fost prezentat ca o tentativă deliberată de a limita participarea la vot a cetățenilor moldoveni din această țară.

Investigațiile noastre au relevat o coordonare sofisticată a acestor eforturi de manipulare. Rețelele de dezinformare au operat pe multiple platforme, de la Telegram și Facebook până la distribuirea de materiale tipărite în cutiile poștale ale cetățenilor. Un exemplu notabil a fost campania "Nu Acum", care a încercat să convingă cetățenii că Moldova "nu este pregătită" pentru integrarea europeană, sugerând amânarea acestui pas crucial.

c) **Campanii coordonate**

- Rețele de conturi false pe social media
- Distribuirea de materiale tipărite cu conținut înșelător
- Utilizarea grupurilor de Telegram pentru răspândirea dezinformării
- Finanțarea externă a campaniilor de dezinformare

Monitorizarea noastră a identificat o arhitectură elaborată a campaniilor de dezinformare. Investigația sub acoperire realizată de Ziarul de Gardă a expus mecanismul prin care cetățenii erau recrutați și plătiți pentru a participa la aceste campanii, inclusiv prin conturi bancare deschise în Rusia. Schema funcționa ca o piramidă, cu recompense financiare pentru recrutarea de noi membri și pentru participarea la diverse activități de propagandă.

Un aspect particular al acestor campanii a fost utilizarea intensivă a platformei Telegram, unde grupurile coordonate distribuiau constant mesaje anti-referendum și anti-UE. Materialele erau adaptate diferitelor segmente de public, de la tineri la pensionari, și erau adesea prezentate sub forma unor "analize independente" sau "mărturii ale cetățenilor îngrijorați".

Actori și vectori de dezinformare

Landscape-ul dezinformării în perioada electorală a fost dominat de o rețea complexă de actori, fiecare cu roluri și strategii specifice. Am identificat trei categorii principale de vectori:

1. Politicieni și persoane publice cu agendă anti-europeană, care au folosit platforme tradiționale și sociale media pentru a distribui mesaje coordonate. Aceștia au inclus foști oficiali și actuali reprezentanți locali, care au beneficiat de vizibilitate și credibilitate pre-existentă.
2. Platforme media afiliate unor grupuri de interese, în special cele controlate de oligarhi fugari. Acestea au operat atât prin canale tradiționale, cât și prin platforme online nou create, special pentru perioada electorală.

3. Rețele de influențeri și activiști plătiți, care au acționat coordonat pe multiple platforme sociale. Investigațiile au arătat că multe dintre aceste persoane erau motivate mai degrabă financiar decât ideologic.

2. Administrarea procesului electoral

Aspecte pozitive

a) Organizare și personal

- Personal electoral majoritar profesionist și bine pregătit
- Prezență semnificativă a femeilor în administrarea electorală
- Roluri și responsabilități clar definite
- Coordonare eficientă între membrii comisiilor

Una dintre cele mai relevante observații din ziua votului a fost profesionalismul remarcabil al personalului electoral. În toate secțiile vizitate, de la Chișinău până la Orhei, am remarcat o prezență covârșitoare a femeilor în roluri administrative - aproximativ 90% din personal. Acest aspect nu este doar o statistică, ci reflectă o realitate profundă a modului în care sunt gestionate procesele electorale în Republica Moldova.

Organizarea internă a secțiilor de votare a demonstrat o eficiență superioară comparativ cu alte procese electorale din regiune. Fiecare membru al comisiei avea atribuții clar definite: președintele superviza activitățile și menținea legătura cu CEC, vicepreședintele coordona logistica, secretarul gestiona documentația, iar operatorii și membrii simpli își îndeplineau sarcinile specifice într-un flux de lucru bine orchestrat. Această structură a permis gestionarea eficientă a fluxului constant de alegători, chiar și în momentele de vârf.

b) Transparență și accesibilitate

- Transmitere video a procesului de numărare
- Acces facil pentru observatori și mass-media
- Publicare în timp real a prezenței la vot
- Disponibilitatea buletinelor de vot în 6 limbi
- Măsuri speciale pentru alegătorii cu dizabilități

Transparența procesului electoral a fost asigurată prin multiple mecanisme complementare. În secția din centrul Chișinăului unde am observat numărarea voturilor, întregul proces a fost filmat continuu, iar președintele secției prezenta cu voce tare fiecare etapă a numărătorii pentru cameră. Această practică, extinsă la nivel național, reprezintă un standard înalt de transparență electorală.

Un aspect particular al accesibilității a fost disponibilitatea buletinelor de vot în șase limbi: română, rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară și romani. Această prevedere reflectă nu doar respectul pentru diversitatea etnică și lingvistică a țării, ci și un angajament practic pentru incluziunea electorală. În plus, fiecare secție era dotată cu o cabină specială pentru persoanele în vârstă sau cu dizabilități, echipată cu lupă pentru deficiențe de vedere și șablon tactil în Braille.

c) Inovații și bune practici

- Sistem electronic de monitorizare a prezenței
- Brățări speciale pentru cetățenii care votează pentru prima dată
- Proceduri clare pentru votul simultan
- Materiale informative multilingve

Am observat o serie de practici inovative care au contribuit la crearea unei experiențe pozitive de vot. Un exemplu emotionant a fost modul în care erau tratați tinerii care votau pentru prima dată: primeau brățări reflectorizante speciale și, în unele secții, erau aplaudați când își exercitau dreptul de vot. Această abordare nu doar că marca un moment important în viața tinerilor cetățeni, dar contribuia și la crearea unei atmosfere pozitive și incluzive în secțiile de votare.

Aspecte problematice

a) Infrastructură

- Secții de votare în spații deschise
- Probleme de încălzire în unele locații
- Lipsa delimitării clare a spațiului de vot
- Acces tranzitoriu prin zonele de votare

O provocare semnificativă a fost amplasarea secțiilor de votare în spații deschise sau semi-deschise, precum holuri de instituții publice sau săli de evenimente. În Orhei, de exemplu, am observat o secție amplasată într-un bar/sală de evenimente, unde fluxul constant de persoane neimplicate în procesul electoral traversa spațiul dintre cabinele de vot. Deși personalul a gestionat eficient aceste situații, configurația spațială ridică întrebări legitime despre secretul votului.

Problema temperaturii în secțiile de votare a fost persistentă pe parcursul zilei. În multe locații, mai ales în holurile neîncălzite ale instituțiilor publice, membrii comisiilor au fost nevoiți să lucreze în condiții de disconfort termic timp de 18-20 de ore. Această situație nu doar că afectează bunăstarea personalului electoral, dar poate influența și experiența alegătorilor.

b) Proceduri și liste Electorale

- Actualizare incompletă a listelor electorale
- Confuzii privind procedura de vot dublu
- Interpretări diferite ale instrucțiunilor CEC
- Gestionarea votului în diaspora

O problemă sistemică observată a fost acuratețea listelor electorale. În mai multe secții, am întâlnit situații în care cetățenii cu documente valide nu se regăseau pe liste, necesitând înscrierea pe liste suplimentare. Această situație ridică întrebări despre actualizarea bazei de date electorale, mai ales în contextul migrației semnificative a populației.

Un alt aspect problematic a fost gestionarea procedurii de vot dublu - pentru președinție și referendum. Am observat interpretări diferite ale modului în care alegătorii trebuiau întrebați despre participarea la ambele scrutine. Unii membri ai comisiilor întrebau explicit dacă alegătorul dorește să voteze la ambele scrutine, în timp ce alții înmânau automat ambele

buletine. Deși acest aspect nu a avut un impact major asupra rezultatului final (peste 95% dintre alegători au participat la ambele scrutine), inconsistența procedurală necesită clarificare pentru viitoare evenimente electorale similare.

3. Securitate și incidente

Măsuri de securitate

- Prezență discretă a forțelor de ordine
- Monitorizare video continuă
- Proceduri clare pentru situații de criză
- Colaborare eficientă cu autoritățile

Abordarea securității în ziua alegerilor a fost remarcabil de echilibrată. În contrast cu alte procese electorale din regiune, prezența forțelor de ordine a fost discretă, contribuind la crearea unei atmosfere mai puțin formale și mai accesibile pentru alegători. Această abordare a fost completată de un sistem comprehensiv de monitorizare video și proceduri clare pentru gestionarea incidentelor.

Un element notabil a fost eliminarea practicii de aplicare a ștampilei pe actele de identitate ale votanților, înlocuită cu autocolante pe care alegătorii erau încurajați să le poarte. Această schimbare nu doar că a simplificat procesul, dar a și contribuit la vizibilitatea și promovarea participării la vot în comunitate.

Incidente raportate

- Cazuri izolate de tensiuni în secții
- Probleme minore de procedură
- Situații rezolvate prompt de personal

În cei peste 600 de kilometri parcurși în ziua votului, incidentele observate au fost minore și gestionate eficient. La secția din Bălți, de exemplu, a fost necesară intervenția poliției în cazul unui alegător în stare de ebrietate, situația fiind rezolvată rapid și fără impact asupra procesului de votare. Personalul electoral, în special femeile care formau majoritatea comisiilor, a demonstrat capacitate remarcabilă de gestionare a situațiilor tensionate, menținând ordinea și calmul în secții.

Un aspect particular a fost modul în care au fost gestionate provocările legate de listele electorale suplimentare și alegătorii care nu se regăseau pe listele permanente. Deși aceste situații au creat momente de tensiune, abordarea profesională și calmă a personalului a prevenit escaladarea lor în incidente majore.

Această experiență demonstrează importanța pregătirii personalului pentru gestionarea situațiilor de criză și valoarea unei abordări echilibrate în asigurarea securității procesului electoral. Absența incidentelor majore, în ciuda contextului tensionat și a mizei crescute a acestor alegeri, este un indicator al maturității procesului electoral în Republica Moldova

Recomandări

1. Pentru mediul informațional

În contextul unei arhitecturi complexe de dezinformare observate în perioada electorală, recomandările noastre vizează construirea unei reziliențe pe termen lung în fața acestor provocări:

Consolidarea cooperării cu platformele de social media

Experiența acestor alegeri a demonstrat nevoia urgentă de a dezvolta mecanisme mai eficiente de colaborare cu platformele sociale. Am observat cum grupuri coordonate au reușit să distribuie constant mesaje de dezinformare pe multiple platforme, în special pe Telegram, fără a întâmpina rezistență semnificativă. Este necesară:

- Crearea unui mecanism permanent rapid de alertă și răspuns pentru conținut manipulator
- Dezvoltarea unor canale directe de comunicare între autoritățile electorale și platformele sociale
- Implementarea unor sisteme de monitorizare în timp real a conținutului electoral

Dezvoltarea strategiilor proactive de comunicare

Unul dintre aspectele cele mai evidente ale campaniei a fost absența unei narațiuni pozitive puternice despre integrarea europeană. Recomandăm:

- Construirea unor mesaje care să abordeze direct preocupările economice și sociale ale cetățenilor
- Dezvoltarea unor campanii de informare bazate pe exemple concrete și beneficii tangibile
- Implicarea mai activă a societății civile în comunicarea despre procesele democratice

Întărirea capacității de fact-checking

Colaborarea noastră cu organizațiile locale de fact-checking a evidențiat nevoia de:

- Resurse suplimentare pentru verificarea rapidă a informațiilor în perioada electorală
- Formarea unor echipe specializate pe diferite tipuri de dezinformare
- Dezvoltarea unor instrumente tehnologice pentru detectarea automată a conținutului suspect
- Replicarea și extinderea bunelor practici de preluare la televiziunea și radioul public a maratoanelor de fact-checking pe dezbaterile electorale

2. Pentru administrația electorală

Observațiile din teren ne-au permis să identificăm mai multe arii unde procesul electoral poate fi îmbunătățit:

Infrastructura secțiilor de votare

Provocările legate de spațiile de votare necesită o abordare sistematică:

- Stabilirea unor criterii clare pentru selecția locațiilor secțiilor de votare, cu accent pe confidențialitatea votului
- Asigurarea unor condiții adecvate de temperatură și confort pentru personal și alegători
- Implementarea unor soluții pentru delimitarea mai clară a spațiului electoral

Actualizarea listelor electorale

Experiența din multiple secții de votare a evidențiat necesitatea:

- Dezvoltării unui sistem mai eficient de actualizare a listelor electorale
- Implementării unor mecanisme de verificare încrucișată a datelor
- Simplificării procedurii de înscriere pe listele suplimentare

Concluzii

Scrutinul din 20 octombrie 2024 reprezintă un moment definitoriu pentru democrația din Republica Moldova, oferind lecții valoroase despre reziliența proceselor democratice în fața provocărilor contemporane.

Realizări și provocări

Procesul electoral a demonstrat o maturitate remarcabilă în aspectele tehnice și administrative. Profesionalismul personalului electoral, transparența procedurilor și inovațiile în accesibilitatea votului reprezintă realizări notabile. Participarea semnificativă la vot, în ciuda unui context complicat de dezinformare intensă, sugerează o angajare civică robustă.

Totuși, intensitatea și sofisticarea campaniilor de dezinformare indică vulnerabilități persistente în ecosistemul informațional. Observațiile noastre au evidențiat cum narativele anti-democratice pot exploata eficient anxietățile economice și sociale ale populației.

Perspective de viitor

Experiența acestor alegeri oferă învățăminte cruciale pentru viitoarele procese electorale, nu doar în Republica Moldova, ci și în alte democrații care se confruntă cu provocări similare. Este esențial să:

- Menținem și să dezvoltăm bunele practici administrative observate
- Consolidăm capacitatea de răspuns la campaniile de dezinformare
- Investim în educația civică și participarea democratică
- Întărim cooperarea regională în combaterea amenințărilor la adresa democrației

Remarci finale

Alegerile din Republica Moldova demonstrează că succesul proceselor democratice nu poate fi măsurat doar prin prisma administrării tehnice impecabile, ci necesită o abordare holistică care să includă combaterea dezinformării, educația civică și consolidarea încrederii publice în instituțiile democratice.

Provocările întâmpinate și modul de gestionare a acestora oferă lecții valoroase pentru întreaga regiune, subliniind importanța vigilenței continue în protejarea proceselor democratice și necesitatea adaptării constante la noile amenințări la adresa integrității electorale.

Acest raport a fost elaborat de Funky Citizens pe baza activităților de monitorizare și observare directă desfășurate în perioada 17-21 octombrie 2024 în Republica Moldova, în colaborare cu parteneri locali și cu sprijinul rețelei EDMO. Observațiile și recomandările prezentate reflectă angajamentul nostru continuu pentru consolidarea proceselor democratice în regiune.